

ეკონომიკის გამოწვევები და პერსპექტივები COVID-19 ინფექციის ფონზე

ირაკლი კოვზანაძე

პროფესორი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის

სახელმწიფო უნივერსიტეტი

irakli.kovzanadze@tsu.ge

უკვე ფაქტია, რომ პანდემიამ მსოფლიო ეკონომიკა რეცესიის ფაზაში შეიყვანა. მისი გავლენა უფრო ძლიერი და მტიკვნეული არის და იქნება, ვიდრე 2008 წელს დაწყებული ფინანსური კრიზისი, ან თუნდაც 2014 წლის ეკონომიკური მოვლენები. კორონავირუსი მნიშვნელოვან ზემოქმედებას ახდენს ტრადიციულ მსოფლიო ეკონომიკურ წესრიგზე, პროცესებზე, ცვლის და მომავალში კიდევ უფრო შეცვლის მას.

ჩვენ საქმე გვაქვს, ეკონომიკური თვალსაზრისით, უპრეცედენტო მოვლენასთან, როდესაც დარტყმა ეკონომიკაზე ხორციელდება ორი

მხრიდან – მოთხოვნის შოკისა და მიწოდების შოკის სახით. ამასთანავე, არაორდინალურია მიზეზიც, რაც არის არა მაკროეკონომიკური, ფისკალური, მონეტარული, ან თუნდაც დარგობრვი, არამედ მიზეზი დევს საზოგადოებრივ ჯანდაცვაში.

სანამ უშუალოდ ახალი კორონავირუსის ეკონომიკურ გავლენასა და გამოწვევებზე ვიმსჯელებდეთ, მოკლედ შევეხებით მსოფლიო ეკონომიკის მდგომარეობას პანდემიის წინა პერიოდში.

2018 წლიდან გამწვავდა აშშ-ს (მსოფლიოს უდიდესი ეკონომიკა, მსოფლიო მშპ-ს 21.4%) და ჩინეთს (მსოფლიოს მეორე ეკონომიკა, მსოფლიო მშპ-ს 14.1%) შორის ე.წ. „სავაჭრო და სატარიფო ომი“, რომელიც გამოიხატა ჩინეთიდან იმპორტის და ინვესტიციების შეზღუდვაში (დაახლოებით 550 მლრდ. აშშ დოლარის ღირებულების ჩინური იმპორტი დაიბეგრა 15-30%-იანი საბაჟო მოსაკრებლით). აშშ-მ ასევე განახორციელა „ჩრდილოამერიკული თავისუფალი ვაჭრობის ზონის“ (NAFTA - შედიან აშშ, კანადა, მექსიკა) კორექტირება და ახდენს ევროკავშირთან (მსოფლიო მშპ-ს დაახლოებით 20%) არსებული თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულების პირობების რევიზიას საკუთარი ინტერესების გთვალისწინებით.

ამასთანავე, 2014 წლიდან მკვეთრ რყევებს განიცდის და დაღმავალ ტრენდზეა ნავთობის ფასები. Brent-მარკის ნავთობი 2014 წლის ივნისში 115 აშშ დოლარი ბარელზე პიკური ფასიდან 2017 წელს საშუალოდ 53 აშშ დოლარამდე, 2018 წელს - 69 აშშ დოლარამდე, 2019 წელს - 60 აშშ დოლარამდე დაეცა, 2020 წლის განვლილი არასრული 5 თვის განმავლობაში კი 19-57 აშშ დოლარის ფარგლებში მერყეობს.

ბოლო წლებია მცირდება ფასები წიაღისეულზე, ტექნიკურ ლითონებსა და ძირითად სანედლეულო ჯგუფებზე.

ზემოაღნიშნულმა ტენდენციებმა, ასევე 2008 წლის მსოფლიო ფინანსური კრიზისის გავლენამ და 2014 წლის ეკონომიკურმა მოვლენებმა განაპირობეს მსოფლიოში ათწლეულების განმავლობაში ჩამოყალიბებული და ტრადიციულად ქცეული ეკონომიკური პროცესების და ტენდენციების რღვევა და კორექტივები, რაც გამოიხატა ცალკეულ სახელმწიფოებში და რეგიონებში ეკონომიკური ზრდის ტემპების შემცირებაში, ვალუტების კურსის რყევაში, ზოგიერთ შემთხვევაში – ინფლაციის მკვეთრ ზრდაში, და პირიქით – დეფლაციურ ტენდენციებში.

მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნების ეკონომიკებიდან პოზიტიური ტრენდი შეინიშნებოდა მხოლოდ აშშ-ს ეკონომიკაში (მშპ-ს ზრდა - 2.3%, დაბალი ინფლაცია - 1.6%, უმუშევრობა - 3.5%, საუკეთესო მაჩვენებელი უკანასკნელი დაახლოებით 50 წლის განმავლობაში), პრაქტიკულად ყველა სხვა ეკონომიკაში მდგომარეობა არასტაბილური და დამაფიქრებელი იყო (მათ შორის - 2019 წელს ჩინეთის ეკონომიკის ზრდის ტემპი, დაახლოებით 6%, უკანასკნელი 25 წლის განმავლობაში ყველაზე დაბალ ნიშნულზე იყო).

აი, ასეთ, შეიძლება ითქვას – მყიფე, გაურკვეველი, არაპროგნოზირებადი ეკონომიკური ვითარებით და აბსოლუტურად მოუზმადებელი დახვდა

მსოფლიო კოვიდინდექსის გამოჩენას. პანდემიამ შეაჯანჯლარა მსოფლიო, პარალიზება გაუკეთა და ძირს დაანარცხა ეკონომიკები.

შეფასების გაკეთება ჯერ კიდევ ნადრევია, პროგნოზის გაკეთება კი ძალზედ სარისკო, თუმცა საერთაშორისო სავალუტო ფონდის, მსოფლიო ბანკის, ევროპის რეკონსტრუქციის და განვითარების ბანკის, აშშ-ს ვაჭრობის დეპარტამენტის, აშშ-ს შრომის დეპარტამენტის, ასევე ავტორიტეტული კვლევითი ორგანიზაციების მონაცემებით გარკვეული სურათი უკვე გამოიკვეთა.

აშშ-ს ეკონომიკური ზრდა 2020 წლის პირველ კვარტალში დაფიქსირდა მინუს 4.8% (წლის შედეგებით 5-6%-იან ვარდნას პროგნოზირებენ), უმუშევრობა გაიზარდა 14.7%-მდე (და მომავალში სავარაუდოდ 25-30%-ს მიაღწევს), სამომხმარებლო დანახარჯები შემცირდა 50%-ით, კაპიტალური დანახარჯები – 20%-ით, ექსპორტი – 35%-ით და ა.შ. წინასწარი მონაცემებით, ჩინეთის ეკონომიკას 2020 წელს ექნება 1976 წლის შემდგომ ყველაზე დაბალი ეკონომიკური ზრდა, მკვეთრად გაიზრდება უმუშევრობა, შემცირდება ექსპორტი, არის დეფლაციის რისკი. ოპტიმისტური პროგნოზით, ევროზონის ქვეყნების ეკონომიკა, სავარაუდოდ, 5-7%-ით შემცირდება, რუსეთის ეკონომიკა 6-8%-ით, ჩვენს მეზობელ თურქეთში - 7-9%-ით და ა.შ.

მკვეთრი და მუდმივი ვოლოტილობებია ფინანსურ ბაზრებზე. 2020 წლის მარტში, ევროპასა და ამერიკაში ფინანსური ინდექსების 1987 წლიდან ყველაზე მკვეთრი ვარდნა დაფიქსირდა.

მსოფლიოს, 1929-1933 წლების დიდი დეპრესიის შემდგომ, ასეთი რეცესია და ვარდნა არ ახსოვს. უკეთეს შემთხვევაში, პანდემიამდელ მაჩვენებლებს ეკონომიკები შეიძლება დაუბრუნდნენ მხოლოდ 1-2 წლის შემდეგ.

მსოფლიო შევიდა ეკონომიკის შეკუმშვის, შემცირებული გადახდისუნარიანი მოთხოვნის, იაფი ფულის, ჭარბი ვალეების, ფინანსური რყევების პერიოდში.

ამ რეალობების და გამოწვევების წინაშე დგას დღეს მსოფლიო და მათ შორის საქართველო.

ასეთ ვითარებაში, სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების დაძლევის ღონისძიებების განხორციელების წინა ხაზზე გამოდის 3 მიმართულება:

1. ფისკალური ღონისძიებები, რაც გულისხმობს მოსახლეობის სოციალურ მხარდაჭერას და ბიზნესის სტიმულირებას;
2. მონეტარული ღონისძიებები, რაც კონცენტრებულია ეკონომიკისთვის იაფი ფულის მიწოდებაზე;
3. საფინანსო-საბანკო სისტემის მდგრადობის უზრუნველყოფა.

2020 წლის მაისის მონაცემებით, გლობალურად ფისკალური მხარდაჭერის მიზნებისათვის მთავროებებმა ჯამურად გამოყვეს 9 ტრლნ აშშ დოლარი (მ.შ. პირდაპირი საბიუჯეტო დახმარებების სახით გათვალისწინებულია 4.4 ტრლნ აშშ დოლარი, 4.6 ტრლნ დოლარი კი სესხების, გარანტიების და კაპიტალური ინექციების მიზნებისათვის), ქვეყნების ცენტრალური ბან-

კები მკვეთრად (ხშირ შემთხვევაში უპრეცედენტოდ) ამცირებენ საპროცენტო განაკვეთებს და სადისკონტო ოპერაციებით დამატებით ლიკვიდობას აწვდიან ბაზარს, ამუშავებენ საფინანსო ინსტიტუტების რეზოლუციის და სანაციის მექანიზმებს.

2019 წელი საქართველომ დაასრულა 5.1%-იანი ეკონომიკური ზრდით, 11.6%-მდე შემცირებული უმუშევრობის დონით და 7%-იანი ინფლაციით. ჩვენი საზოგადოების მთავარ გამოწვევას სწორედ ფასების ზრდა, ჭარბვალიანობა და განკარგვადი შემოსავლების სიმწირე წარმოადგენდა.

2020 წლის პირველი კვარტლის მონაცემებით, საქართველოში მშპ-ს 1.5% –ით ზრდა დაფიქსირდა (თუმცა, ცალკე აღებულ მარტის თვეში უკვე მინუს 2.7%, ანუ ეკონომიკის შემცირებას ქონდა ადგილი), ინფლაცია კვლავ 7%-ის ფარგლებშია. სავარაუდოდ, კრიზისის გავლენა კიდევ უფრო გამძაფრდება უახლოესი 6 თვის განმავლობაში. ჩვენ უნდა გავითვალისწინოთ, რომ მტკიცებულ დარტყმას მიიღებს ტურიზმის სექტორი (9.3 მლნ ვიზიტორი და 3.2 მლრდ აშშ დოლარი შემოსავალი 2019წ.), გვექნება ფულადი გზავნილების შემცირება (1.5 მლრდ აშშ დოლარი წმინდა შემოდიდება 2019 წ.), შემცირდება ექსპორტი, რომელის ზრდაც, ბოლო წლებია, სტაბლურად 10-12%-ით უსწრებდა იმპორტის ზრდის ტემპებს, სავარაუდოდ, კიდევ უფრო შემცირდება პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები, გვექნება შემცირება მშენებლობაში, უძრავ ქონებასთან დაკავშირებულ საქმიანობაში, საფინანსო და სადაზღვევო საქმიანობაში, ვაჭრობაში და ა.შ.

საქართველოს მთავრობამ ღიად განაცხადა, რომ ქვეყანაში მოსალოდნელია რეცესია და მოახდინა ეკონომიკური ზრდის საპროგნოზო მაჩვენებლის კორექტირება 4.5%-ით ზრდიდან ეკონომიკის მინიმუმ 4%-იან შემცირებამდე. ამასთანავე, სახელმწიფო ბიუჯეტი კრიზისული მენეჯმენტისთვის დახარჯავს დაახლოებით 3.9 მლრდ ლარს:

- სხვადასხვა კატეგორიის მოქალაქეებზე ზრუნვასა და მათ სოციალურ დახმარებაზე დაიხარჯება 1 მლრდ 35 მლნ ლარს;
- ეკონომიკაზე ზრუნვასა და მენარმეობის მხარდაჭერაზე - 2 მლრდ 110 მლნ ლარი;
- ჯანდაცვის სისტემის გაძლიერებასა და პანდემიასთან ბრძოლაზე - 350 მლნ ლარი;
- კაპიტალური ხარჯები დამატებით გაიზრდება 300 მლნ ლარით და ა.შ.

შემუშავდა ანტკრიზისული გეგმა, რომელიც გარდა მოსახლეობის სოციალური მხარდაჭერისა, კონცერტირდება რამდენიმე მიმართულებით, ესენია:

- ტურიზმის ამოქმედება, რომელიც მოიცავს საგადასახადო შეღავათებს, განთავსების ობიექტების, კვების ობიექტების, ტურისტული კომპანიების და გიდების მხარდაჭერას და ა.შ.

• ზრუნვა სოფელსა და ფერმერებზე - მ.შ. **სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულების მიწის მესაკუთრეთა სტიმულირება**, აგროდიზელთ ხელ-

შენწყობის პროგრამა, შეღავათიანი აგროკრედიტი, აგრონარმოების ხელ-შენწყობის პროგრამა, აგროდაზღვევა, სასოფლო-სამეურნეო კოოპერატივების მხარდამჭერი პროექტები და ა.შ.

• ბიზნესის მხარდაჭერა - მ.შ. სესხის და ლიზინგის სუბსიდირება, საკრედიტო საგარანტიო სქემა, მიკრო და მცირე მეწარმეობის მხარდაჭერა და ა.შ.

მთლიანობაში, კრიზისული მენეჯმენტისა და პოსტკრიზისული ეკონომიკის აღდგენისათვის საქართველო გეგმავს დაახლოებით 9 მლრდ ლარის ალოკაციას, მათ შორის დაახლოებით 4.5 მლრდ ლარი საჯარო სექტორის კუთხით, ხოლო 4.5 მლრდ ლარი კი ბიზნესსექტორის კუთხით სესხების, გარანტიების და ა.შ. მიწოდების გზით. ცხადია, ამ რესურსების ათვისების პროცესში მუდმივი მეთვალყურეობის ქვეშ უნდა იყოს მთავრობის ვალის მშპ-თან თანაფარდობა, რაც არსებული დაახლოებით 43%-დან, სავარაუდოდ, 60%-ს დაუახლოვდება.

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ მიმდინარე წლის პირველი კვარტლის მონაცემებით, საქართველოში მოქმედმა 15-მა კომერციულმა ბანკმა ჯამურად 747 მლნ ლარის ზარალი მიიღო, რაც ქვეყნის მშპ-ს დაახლოებით 1.5%-ია, ხოლო მოზიდული დეპოზიტების 2.9% - 1.22 მლრდ ლარი ქართულმა კომერციულმა ბანკებმა „აქტივების შესაძლო დანაკარგების“ ნაწილში დაარეზერვეს, რაც კრიზისიდან გამომდინარე, სესხებზე შესაძლო დანაკარგების თანხას ასახავს, თუმცა მათი საოპერაციო საქმიანობა ჯერ კიდევ მომგებიანი რჩება. საქართველოს საბანკო სისტემას გააჩნია საკმარისი კაპიტალიზაციის დონე და ლიკვიდობა, რათა დარტყმას გამკლავებოდა და მისცა მათ საშუალება (ხელისუფლებასთან კონსულტაციის შედეგად) 6 თვით გადაევადებინათ მსესხებლებზე დარიცხული პროცენტის მოთხოვნა მისი კაპიტალიზაციის გარეშე. ამის გაკეთება შესაძლებელი გახდა იმის გამო, რომ, ერთი მხრივ, გონივრული საზედამხედველო პოლიტიკის შედეგად კომერციულ ბანკებს აქვთ კაპიტალის საკმარისი ბუფერი, რომელიც საშუალებას იძლევა „შეინოვოს“ ზარალი, მეორე მხრივ კი - საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა დრულად აამოქმედა ლიკვიდობის მიწოდების დამატებითი ინსტრუმენტები (SWOP ოპერაციები და სხვა), რათა დაეკომპენსირებინა შემცირებული ფინანსური ნაკადები კომერციულ ბანკებში და რასაც პერსპექტივაში ლარის სესხებზე საპროცენტო განაკვეთების შემცირება უნდა მოყვეს.

მდგომარეობა არაორდინარულია, ყოველ ახალ დღეს რეალობის ახალი სურათი შემოაქვს. ასეთ ვითარებაში მოქმედების ოპტიმალურ სცენარს არ იცნობს არც ეკონომიკის თეორია და მითუმეტეს - პრაქტიკა. ცხადია, დიდი გამოწვევების წინაშე ვდგავართ, თუმცა, როგორც იტყვიან, „პესიმისტისთვის გამოწვევა ტრაგედიაა, ოპტიმისტისთვის კი - შესაძლებლობა“.

ლიტერატურა:

- კოვზანაძე ი. (2019). „საქართველოს სოფლის მეურნეობის ფინანსური უზრუნველყოფის პოლიტიკა თანამედროვე ეტაპზე“, „ეკონომიკა და ბიზნესი“, თბილისი, №1.
- Kovzanadze I. (2018). „Global Economy Post-Crisis to Sustainable Development“, iUniverrse Inc., Bloomington.
- Kovzanadze I. (2010). „Systemic and Borderline Banking Crises: Lessons Learned for Future Prevention“, iUniverrse Inc., New York, Bloomington.
- Ковзанадзе И. (2010). „Уроки мирового кризиса: необходима новая модель регулирования экономики“, «Вопросы экономики», Москва, , № 4;
- www.geostat.ge;
- www.gov.ge;
- www.mof.ge;
- www.economy.ge;
- www.nbg.gov.ge;
- www.img.org;
- www.worldbank.org;
- www.ebrd.com.